

BIULETYN EUROPY
ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ –
PULS REGIONU

– NUMER 6 –

BULLETIN OF CENTRAL
AND EASTERN EUROPE –
PULSE OF THE REGION

– NO. 6 –

partner projektu

CENTRUM STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH
CENTER FOR INTERNATIONAL RELATIONS

Konrad
Adenauer
Stiftung

central & eastern europe
development institute

Sytuacja demograficzna w krajach EU8+2

*Dr Katarzyna Gmaj**

Rejon Europy Środkowo-Wschodniej stoi przed wyzwaniami demograficznymi podobnymi do tych, przed którymi stoją kraje Europy Zachodniej. Oba regiony charakteryzują się niskimi wskaźnikami płodności, niewystarczającymi do osiągnięcia poziomu zastępowalności pokoleń¹. Oba regiony doświadczają procesu starzenia się społeczeństw², które jest konsekwencją *przejścia demograficznego* i polega na przejściu społeczeństw od typu charakteryzującego się bardzo wysoką umieralnością i rozrodczością, do typu o niskiej umieralności i rozrodczości³.

To, co dzisiaj odróżnia społeczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej od społeczeństw EU15, to udział ludności w wieku produkcyjnym (15–64). Kraje EU8+2 wciąż charakteryzują się wyższym udziałem osób w wieku produkcyjnym, niż ten obserwowany w bogatszych krajach europejskich

**Dr Katarzyna Gmaj - Doktor nauk humanistycznych, socjolog (Uniwersytet Warszawski, 2011), magister kulturoznawstwa (Uniwersytet Warszawski, 1999). Od 2001 współpracuje z organizacjami pozarządowymi. Główne zainteresowania: migracje, mniejszości narodowe i etniczne.*

¹ Aby osiągnąć poziom zastępowalności pokoleń, TFR powinien wynosić ok. 2,1.

² W populacjach wzrasta procentowy udział osób w wieku dorosłym i poprodukcyjnym, maleje natomiast udział dzieci i młodzieży.

³ Za tę zaobserwowaną zmianę odpowiadają przede wszystkim: większa kontrola nad chorobami zakaźnymi, rozwój produkcji żywności zmniejszającej umieralność oraz procesy modernizacyjne, powodujące zmniejszenie diety.

(patrz tablica poniżej). Kraje UE8+2 jeszcze niedługo jednak będą cieszyć się tą przewagą.

Tabela 1.

Struktura populacji według wieku (główne przedziały wiekowe)

	0–14 lat		15–64 lat		65 i więcej lat	
	1990	2010	1990	2010	1990	2010
EU27	19,5	15,6	66,7	67,0	13,7	17,4
Belgia	18,1	16,9	67,1	65,9	14,8	17,2
Bułgaria	20,5	13,6	66,5	68,9	13,0	17,5
Czechy	21,7	14,2	65,8	70,6	12,5	15,3
Dania	17,1	18,1	67,3	65,6	15,6	16,3
Niemcy	16,0	13,5	69,2	65,9	14,9	20,7
Estonia	22,3	15,1	66,1	67,3	11,6	17,1
Irlandia	27,4	21,3	61,3	67,3	11,4	11,3
Grecja	19,5	14,4	66,8	66,7	13,7	18,9
Hiszpania	20,2	14,9	66,3	68,2	13,4	16,8
Francja	20,1	18,5	65,9	64,8	13,9	16,6
Włochy	16,8	14,1	68,5	65,7	14,7	20,2
Cypr	26,0	16,9	63,1	70,1	10,8	13,1
Łotwa	21,4	13,8	66,7	68,9	11,8	17,4
Litwa	22,6	15,0	66,6	68,9	10,8	16,1
Luksemburg	17,2	17,7	69,4	68,3	13,4	14,0
Węgry	20,5	14,7	66,2	68,6	13,2	16,6
Malta	23,6	15,6	66,0	69,6	10,4	14,8
Holandia	18,2	17,6	69,0	67,1	12,8	15,3

Austria	17,5	14,9	67,6	67,5	14,9	17,6
Polska	25,3	15,2	64,8	71,3	10,0	13,5
Portugalia	20,8	15,2	66,0	66,9	13,2	17,9
Rumunia	23,7	15,2	66,0	69,9	10,3	14,9
Słowenia	20,9	14,0	68,5	69,4	10,6	16,5
Słowacja	25,5	15,3	64,3	72,4	10,3	12,3
Finlandia	19,3	16,6	67,4	66,4	13,3	17,0
Szwecja	17,8	16,6	64,4	65,3	17,8	18,1
Wielka Brytania	19,0	17,5	65,3	66,1	15,7	16,5

Źródło: Dane Eurostatu (1)

Przyglądając się zmianom populacji Europy Środkowo-Wschodniej na przestrzeni dwóch dekad, zauważymy wzrost udziału osób w wieku 15–64 lata. Jednocześnie we wszystkich populacjach regionu spostrzeżemy wzrost udziału osób w wieku 65 lat i więcej, któremu towarzyszy spadek w proporcji do najmłodszych obywateli. Największy, bo o ponad 10% spadek dotknął Polskę i Rumunię, najniższy (5,8%) – Węgry. Obecnie udział osób w wieku przedprodukcyjnym w krajach regionu mieści się między 13,6% (Bułgaria), a 15,3% (Słowacja) (Eurostat). Społeczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej zagrożone są w przyszłości intensywnym procesem starzenia się, co jest

„Dzisiejsze pokolenie osób w wieku produkcyjnym wchodząc w wiek emerytalny nie będzie zastąpione przez dostateczną liczbę młodych obywateli.”

konsekwencją bardzo niskiej dzietności, przedwczesnej umieralności mężczyzn w średnim wieku i wciąż niższej niż w bogatszych krajach Unii średniej oczekiwanej długości życia osób powyżej 65 roku życia (Rychtaříková 2008). Współczynniki dzietności w UE8+2 od początku lat dziewięćdziesiątych utrzymują się poniżej poziomu zastępowalności pokoleń, przy czym w kilku z nich nawet poniżej 1,5 dziecka przypadającego na kobietę. Dzisiejsze pokolenie osób w wieku produkcyjnym wchodząc w wiek emerytalny, nie będzie zastąpione przez dostateczną liczbę młodych obywateli. Spodziewać się natomiast można spadku przedwczesnej śmiertelności mężczyzn oraz wydłużenia życia osób, które w przyszłości wkroczą do kategorii ludzi starszych (65 i więcej lat). W efekcie oczekiwać należy, że udział osób starszych w populacji Europy Środkowo-Wschodniej będzie się powiększał w tempie znacznie szybszym, niż będzie to miało miejsce w państwach EU15, które mają wyższe wskaźniki dzietności, a oprócz tego niekorzystne trendy demograficzne spowalniają poprzez napływ imigrantów. Poniżej znajduje się tablica prezentująca współczynnik dzietności oraz oczekiwaną długość życia dla krajów EU8+2 w latach 2009–2011.

Tabela 2.

Kraje EU8+2 – współczynnik dzietności i oczekiwana długość życia
w chwili urodzenia oraz w wieku 65 lat, w latach 2009–2011.

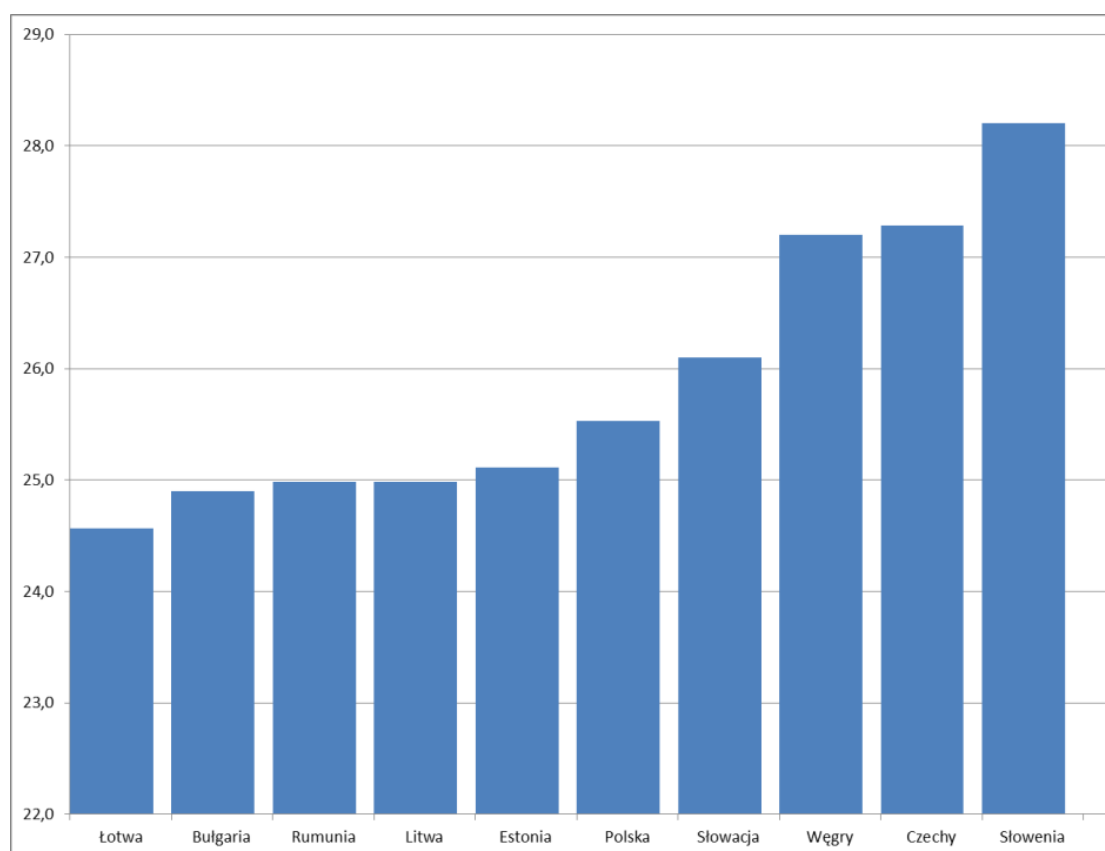
	Współczynnik dzietności TFR			Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia			Oczekiwana długość życia w wieku 65 lat		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Bułgaria	1,57	1,49	1,51	73,4	73,5	73,9	15,5	15,4	15,8
Czechy	1,49	1,49	1,42	76,6	76,9	77,2	17,2	17,4	17,6
Estonia	1,62	1,63	1,51	74,5	75,2	75,7	17,1	17,3	17,9
Litwa	1,55	1,55	1,76	72,5	72,8	73,1	16,4	16,4	17
Łotwa	1,31	1,17	1,34	72,8	73,1	73,4	16	16,3	16,6
Węgry	1,32	1,25	1,23	73,8	74,1	74,5	16,4	16,5	16,6
Polska	1,4	1,38	1,3	75,3	75,8	76,2	17,3	17,6	17,9
Rumunia	1,38	1,33	1,25	73,3	73,5	74,3	15,8	15,8	16,1
Słowacja	1,41	1,4	1,45	73,7	75	75,5	16,3	16,3	16,8
Słowenia	1,53	1,57	1,56	78,5	79	79,4	18,8	19,2	19,3

Źródło: Dane Eurostatu (2 i 3)

Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci we wszystkich państwach europejskich decyzja o małżeństwie i założeniu rodziny przesunęła się na późniejszy wiek. Także w Europie Środkowo-Wschodniej rośnie średni wiek kobiet rodzących pierwsze dziecko. Przy czym obserwujemy pewne zróżnicowanie w ramach EU8+2. W 2009 r. w Słowenii kobieta rodziła swoje pierwsze dziecko, mając skończone 28 lat, na Łotwie, Litwie, w Bułgarii i Rumuni miała 25 lub mniej lat (patrz wykres poniżej).

Wykres 1.

Średni wiek kobiet rodzących pierwsze dziecko w 2009 r.

Źródło: OECD Family Data Base

Chociaż nie ma zdecydowanych dowodów na to, że kobiety, odsuwając decyzje o urodzeniu pierwszego dziecka na późniejsze lata, ograniczą ilość urodzonego przez siebie potomstwa (Kuronen (ed.) 2010), to w krajach EU8+2 taki negatywny scenariusz może się sprawdzić. Można też przypuszczać, że kobiety kolejne urodzenia przesuną na późniejszą fazę życia, ale na to również brakuje na razie jednoznacznych dowodów. Zwróćmy jednak uwagę na poziom niepewności ekonomicznej towarzyszący pojedynczym jednostkom i rodzinom żyjącym w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Można w nim upatrywać czynnik powstrzymujący przed założeniem lub powiększeniem

„Biorąc pod uwagę odpływ obywateli nowych państw członkowskich w okresie przed i poakcesyjnym, najbardziej uderzająca jest sytuacja Rumunii, która w latach 1998–2009 utraciła w wyniku emigracji do EU15 prawie 9% swojej populacji.”

rodziny. Spadek liczebności populacji regionu to realne zagrożenie, które z jednej strony związane jest z ujemnym przyrostem naturalnym (przewagą liczby zgonów nad liczbą urodzeń), a z drugiej z emigracją ludzi młodych oraz brakiem imigracji, która mogłaby niwelować niekorzystne zmiany demograficzne. Według prognozy Eurostatu, w 2050 r. liczba ludności Bułgarii, Łotwy, Litwy i Rumunii będzie przeszło 20% niższa niż obecnie. W Polsce i na Słowacji będzie niższa o około 18%, a na Węgrzech i w Czechach o około 10% (Eurostat Newsrelease 119/2008).

Biorąc pod uwagę odpływ obywateli nowych państw członkowskich w okresie przed i poakcesyjnym, najbardziej uderzająca jest sytuacja Rumunii, która w latach 1998–2009 utraciła w wyniku emigracji do EU15 prawie 9% swojej populacji (Fic et al. 2011, 22). Również w Polsce i krajach bałtyckich emigracja stała się niezwykle ważnym czynnikiem rzeczywistego ubytku ludności: według danych spisu powszechnego z 2011 r. liczba polskich emigrantów przebywających za granicą powyżej roku (tzw. rezydentów państw obcych) wyniosła 1,5 miliona. Porównując statystyki litewskie ze statystykami krajów przyjmujących migrantów, można przyjąć, że spadek populacji Litwy w wyniku emigracji wynosi nawet 700 tys. w porównaniu ze stanem obserwowanym w spisie z 2001 r., a łotewskie Centralne Biuro Statystyczne wskazuje, że

w ciągu ostatnich dwunastu lat populacja Łotwy zmniejszyła się w stosunku do 2000 r. aż o 340 tysięcy osób (Iglicka 2012). Bardzo niekorzystnym zjawiskiem dla bezpieczeństwa demograficznego Łotwy, podobnie jak i Polski, jest fakt, że w przeciwieństwie do emigracji sprzed kryzysu w 2008 roku migranci zaczęli wyjeżdżać całymi rodzinami, co w dłuższej perspektywie będzie miało ogromne konsekwencje dla funkcjonowania państwa: po pierwsze, ujemny przyrost naturalny i obecne saldo migracji znacznie przyspieszą proces starzenia się społeczeństwa, a wzrost liczby emerytów doprowadzi do obciążenia budżetu państwa z tytułu wypłacania świadczeń (Iglicka 2012). Większość migrantów pochodzących z nowych krajów członkowskich Unii decyduje się na wyjazd za granicę w związku z podjęciem pracy. Nie jest zatem zaskakujące, że ponad 80% z nich jest w wieku produkcyjnym. Dla porównania, w całej UE ludność w wieku produkcyjnym stanowi 65% populacji (Fic et al. 2011, 23). Tak więc z punktu widzenia konsekwencji dla przekroju populacji pod względem wieku w poszczególnych krajach, państwom UE15 migracja przynosi pozytywny, a nowym państwom negatywny efekt.

Ogromny wzrost przepływu siły roboczej związany jest z rozszerzeniem UE (przy czym ponad 99% przepływów pomiędzy nowymi i starymi państwami członkowskimi to przepływy z krajów EU8+2 do krajów „piętnastki”). Pomimo okresów przejściowych w dostępie do rynku pracy dla obywateli nowych krajów członkowskich wprowadzonych przez większość państw EU15, zasób obywateli EU8+2 mieszkających w nich wzrósł z 1,6 miliona w 2003 r. do ok. 4,8 miliona w 2009 r. (Fic et al. 2011, 20). Interesujące są także różnice w kierunkach migracji obywateli państw, które przyłączyły się do UE w 2004 i 2007 r. Obywatele EU-8 wybierają kraje Europy Środkowej i Zachodniej, natomiast EU2 – państwa leżące na południu Europy.

Warto zatrzymać się także nad wpływem kryzysu ekonomicznego na reemigrację obywateli EU8+2 w związku z tym, że dotknął on silnie przemysł, budownictwo i turystykę, a więc obszary gospodarki, w których zatrudnienie znajdują imigranci. Okazuje się, że chociaż imigranci bardziej niż społeczeństwa przyjmujące odczuli skutki recesji, nie zaczęli masowo powracać do swoich ojczyzn. Wybrali strategię przeczekań kryzysu i wydaje się, że możemy mówić raczej o zamrożeniu przepływów migracyjnych, zarówno emigracji, jak i migracji powrotnych, niż o nasileniu powrotów (Barcevičius et al. 2012).

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na rolę, jaką odgrywa polityka społeczna w warunkowaniu migracji, które jak już wspominaliśmy, istotnie wiążą się z ubytkiem ludności w regionie. Do tej pory badacze i analitycy skupiali się głównie na tym, jak system opiekuńczy państwa przyjmującego powiązany jest z napływem imigrantów i ich przekrojem zawodowym. Zajmowano się również badaniem różnic w uzależnieniu od pomocy społecznej między przedstawicielami społeczeństwa przyjmującego, a imigrantami. Znacznie mniej uwagi poświęcono natomiast analizie systemu zabezpieczenia społecznego w krajach wysyłających emigrantów jako czynnika kształtującego międzynarodowe przepływy ludzi. Analiza sytuacji ośmiu państw regionu (EU8) dostarcza dowodów na to, że zróżnicowany system zabezpieczenia społecznego powiązany jest z różnymi skutkami w zakresie migracji (Kurekova 2011). System ten w bezpośredni lub pośredni

„Analiza sytuacji ośmiu państw regionu (EU8) dostarcza dowodów na to, że zróżnicowany system zabezpieczenia społecznego powiązany jest z różnymi skutkami w zakresie migracji”

sposób jest źródłem dochodu poszczególnych osób, warunkuje jakość życia, poszerza spektrum wyborów oraz ubezpiecza w przypadku ryzyka. Na migrację można więc spojrzeć jak na sposób uzyskania odpowiedniej jakości życia, którą osiągnąć można także dzięki wsparciu ze strony własnego państwa realizującego odpowiednie polityki. Innymi słowy, migranci traktują wyjazd z kraju jako sposób radzenia sobie z niepewnością na rynku pracy. Migracja zastępuje system zabezpieczenia społecznego, który może zaoferować obywatelowi państwo poprzez swoją politykę oraz publiczne usługi, chroniąc go przed różnymi rodzajami ryzyka socjalnego takimi, jak: niezdolność do pracy ze względów zdrowotnych, utrata pracy bądź kłopoty w wejściu na rynek pracy, macierzyństwo, starość, śmierć żywiciela rodziny. Jednocześnie w przypadku, gdy państwa przyjmujące ograniczają imigrantom dostęp do systemu opieki społecznej, sprzyja to czasowemu charakterowi migracji, przywiązaniu do pewnych elementów systemu kraju wysyłającego, szczególnie w dziedzinie usług publicznych (Kurekova 2011).

Częściowym rozwiązaniem niekorzystnych trendów demograficznych w Europie Środkowo-Wschodniej mogłaby być potencjalnie imigracja. Jednak polityki imigracyjne stosowane w regionie nie sprzyjają osiedlaniu się imigrantów. Po 1989 roku imigranci pojawiali się na analizowanym obszarze w ilościach o wiele niższych niż w Europie Zachodniej, a ich pobyt przeważnie nie wiąże się z osiedleniem, lecz z pracą sezonową, często w szarej strefie. Większość imigrantów w tych krajach należy do podobnego kręgu kulturowego, co czyni je w pewien sposób „niewidocznymi” zarówno dla władz, jak i społeczeństw. Azjatyckie „widoczne” mniejszości, choć są niewielkie liczebnie, bo liczące kilkadziesiąt tysięcy ludzi z Wietnamu, Chin czy Indii, starają się natomiast wpasować w krajobraz krajów przyjmujących,

wypełniając nisze na rynku pracy, oferując usługi, głównie w gastronomii i w handlu (Iglińska 2012).

Negatywne zmiany demograficzne dotyczą wszystkie kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Ich konsekwencje w przyszłości przekładać się będą nie tylko na codzienne funkcjonowanie poszczególnych obywateli, ale także na geopolityczną i gospodarczą pozycję regionu. Z tego właśnie powodu zmiany demograficzne coraz częściej przywoływane są w dyskusjach dotyczących konkretnych krajów, jak i całego regionu.

Bibliografia

1. E. Barcevičius, K. Iglicka , D. Repečkaitė, D. Žvalionytė 2012, Labour mobility within the EU: The impact of return migration, Dublin/Bruksela: Eurofound
2. Eurostat (1) online data code: demo_pjanind
3. Eurostat (2) online data code: demo_frate
4. Eurostat (3) online data code: demo_mlexpec
5. Eurostat Newsrelease 119/2008 - – 26 August 2008
6. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_mlexpec&lang=en
7. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-26082008-AP/EN/3-26082008-AP-EN.PDF
8. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Population_structure_and_ageing
9. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Total_fertility_rate,_1960-2009_%28live_births_per_woman%29.png&filetimestamp=20111130165651
10. http://web.natur.cuni.cz/geografie/vzgr/monografie/evolution/evolution_rychtarikova.pdf
11. <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/43/en/1/EF1243EN.pdf>
12. <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/imi-working-papers/wp-11-46-the-role-of-welfare-systems-in-affecting-out-migration>
13. http://www.niesr.ac.uk/pdf/050811_152043.pdf
14. J. Rychtaříková 2008, Different risk of population aging: EU old and new members, w *Evolution of Geographical systems and risk processes in the global context*, Prague: Charles University in Prague, ps. 101–109

15. K. Iglicka 2012 , *Central Europe dying out?*, w: "Aspen Review Central Europe", listopad 2012, Praga: Aspen Institute Prague (w przygotowaniu)
16. L. Kureková 2011, *The role of welfare systems in affecting out-migration. The case of Central and Eastern Europe*, IMI Working Papers Series 2011, No. 46 Oxford: University of Oxford
17. M. Kuronen (ed.) 2010, *Research on Families and Family policies in Europe State of the Art Final Report*, Family Research Centre, University of Jyväskylä
18. OECD Family Data Base: Mean age of woman at the birth of the first child 2009
<http://www.oecd.org/social/familiesandchildren/oecdfamilydatabase.htm>
19. T. Fic, D. Holland, P. Paluchowski, A. Rincon-Aznar i L. Stokes 2011, *LABOUR MOBILITY WITHIN THE EU – THE IMPACT OF ENLARGMENT AND TRANSITIONAL ARRANGEMENTS*, NIESR Discussion Paper No. 379, : Londyn: National Institute of Economic and Social Research
20. www.familyplatform.eu/en/doc/247/WP1_Final_Report.pdf

Demographic Situation in EU8+2 countries

*Dr Katarzyna Gmaj**

The region of Central and Eastern Europe faces similar demographic challenges as the Western Europe. Both regions are characterized by low fertility rates that are not sufficient to reach the replacement fertility rate⁴. Thus, both regions experience population ageing⁵. The latter phenomenon is a consequence of the *demographic transition*, that is, the societies' transition from the type characterized by high mortality and fertility to a model with low mortality and low fertility⁶.

What differentiates the societies of Eastern and Western Europe from the EU15, is the proportion of people in productive age (15–64). Countries of the EU8+2 still have a higher share of people in the productive age than the one observed in the richer European countries (see the table below). However, the EU8+2 countries will not benefit from this situation for long.

**Dr Katarzyna Gmaj - Ph.D. Sociology (Warsaw University, 2011), M. A. Culture Studies (Warsaw University, 1999). From 2001 she has been collaborating with various NGOs.*

⁴ In order to attain the replacement fertility rate, the TFR should amount to about 2,1.

⁵ The share of people in adult and post-productive age is rising while the proportion of children and teenagers is falling in these populations.

⁶ The observed change is caused mainly by a greater control of infectious diseases, development of alimentary production that diminish mortality and modernization processes that contribute to reduction of fertility.

Table 1.

Population age structure by major age groups, 1990 and 2010 (% of the total population)

	0-14 years old		15-64 years old		65 years old or over	
	1990	2010	1990	2010	1990	2010
EU-27	19.5	15.6	66.7	67.0	13.7	17.4
Belgium	18.1	16.9	67.1	65.9	14.8	17.2
Bulgaria	20.5	13.6	66.5	68.9	13.0	17.5
Czech Republic	21.7	14.2	65.8	70.6	12.5	15.2
Denmark	17.1	18.1	67.3	65.6	15.6	16.3
Germany	16.0	13.5	69.2	65.9	14.9	20.7
Estonia (1)	22.3	15.1	66.1	67.8	11.6	17.1
Ireland	27.4	21.3	61.3	67.3	11.4	11.3
Greece	19.5	14.4	66.8	66.7	13.7	18.9
Spain	20.2	14.9	66.3	68.2	13.4	16.8
France (2)	20.1	18.5	65.9	64.8	13.9	16.6
Italy	16.8	14.1	68.5	65.7	14.7	20.2
Cyprus	26.0	16.9	63.1	70.1	10.8	13.1
Latvia	21.4	13.8	66.7	68.9	11.8	17.4
Lithuania	22.6	15.0	66.6	68.9	10.8	16.1
Luxembourg	17.2	17.7	69.4	68.3	13.4	14.0
Hungary	20.5	14.7	66.2	68.6	13.2	16.6
Malta	23.6	15.6	66.0	69.6	10.4	14.8
Netherlands	18.2	17.6	69.0	67.1	12.8	15.3
Austria	17.5	14.9	67.6	67.5	14.9	17.6
Poland	25.3	15.2	64.8	71.3	10.0	13.5
Portugal	20.8	15.2	66.0	66.9	13.2	17.9
Romania	23.7	15.2	66.0	69.9	10.3	14.9
Slovenia	20.9	14.0	68.5	69.4	10.6	16.5
Slovakia	25.5	15.3	64.3	72.4	10.3	12.3
Finland	19.3	16.6	67.4	66.4	13.3	17.0
Sweden	17.8	16.6	64.4	65.3	17.8	18.1
United Kingdom	19.0	17.5	65.3	66.1	15.7	16.5
Iceland	25.0	20.9	64.4	67.1	10.6	12.0
Liechtenstein	19.4	16.4	70.6	70.1	10.0	13.5
Norway	18.9	18.9	64.8	66.2	16.3	14.9
Switzerland	17.0	15.2	68.4	68.0	14.6	16.8
Montenegro (1)	:	19.6	:	67.7	:	12.7
Croatia (1)	:	15.3	:	67.5	:	17.3
FYR of Macedonia (1)	:	17.7	:	70.7	:	11.6
Turkey	35.0	26.0	60.7	67.0	4.3	7.0

(1) The population of unknown age is redistributed for calculating the age structure.

(2) Excluding French overseas departments in 1990.

Source: Eurostat (1)

When analyzing the population changes in the CEE region in the last 20 years, we can observe an increase of the share of people between 15 and 64 years old. At the same time, in all the populations of the region we will notice a rise of the share of people of 65 and more that is accompanied by a decrease of the proportional share of the youngest citizens. The biggest decrease, of over 10%, touched Poland and Romania, the lowest (5,8%) was observed in

Hungary. Currently, the share of people in the pre-productive age in the countries of the region ranges between 13,6% (Bulgaria) and 15,3% (Slovakia) (Eurostat). In the future, the societies of Central and Eastern Europe will be endangered by an intensive process of ageing which is a consequence of a very low fertility, premature mortality in middle-aged men and a life expectancy of people over 65 that is still lower than in the countries of Western Europe (Rychtaříková, 2008). As from the beginning of the 90s the fertility rates in the EU8+2 countries remain below the replacement level, while in some of them the fertility rate is even smaller than 1,5 child per woman. At their retirement, today's generation of people in the productive age will not be replaced by a sufficient number of young citizens. At the same time, we can expect a decrease in premature mortality in men and longer life expectancy of people that will enter the category of older people (65 years old and more) in the future. As an effect, we can expect that the share of elderly people in the population of Central and Eastern Europe will grow proportionally at a much higher pace than it will be the case in the EU15 countries which have higher fertility rates. Additionally, unfavorable demographic trends are slowing down the inflow of immigrants. The table below illustrates the fertility rates and projected life expectancy for the countries of EU8+2 in the years 2009–2011.

„At their retirement, today's generation of people in the productive age will not be replaced by a sufficient number of young citizens.”

Table 2.

EU8+2 countries – Total Fertility Rate and life expectancy at birth and at age 65, 2009–2011.

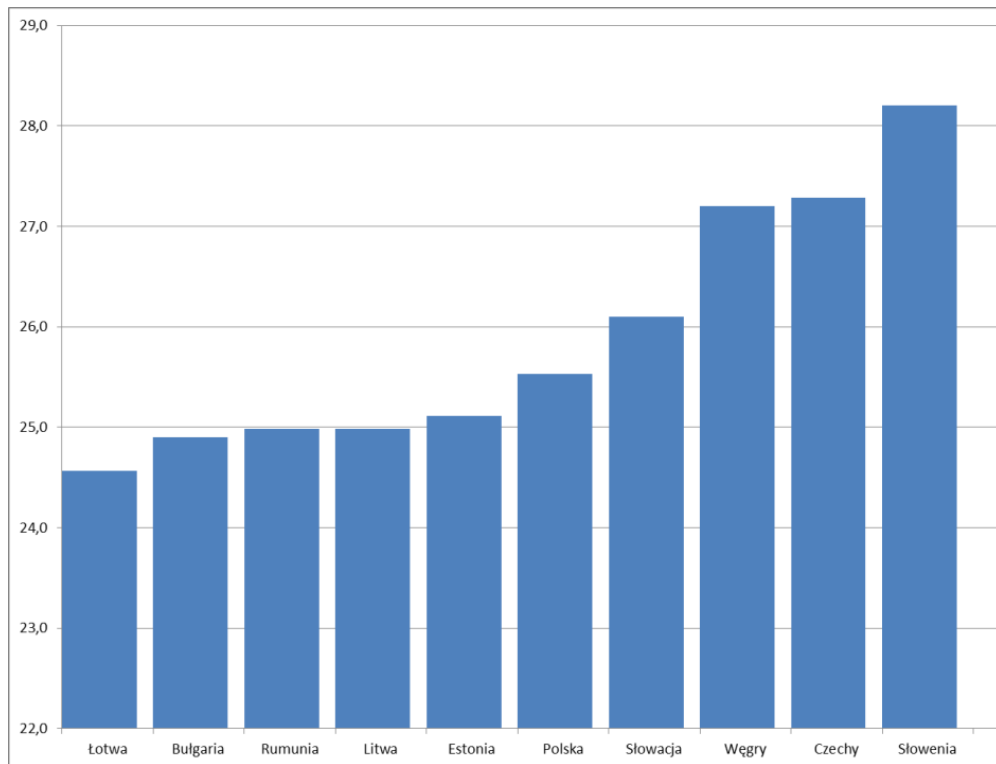
	TFR (Total Fertility Rate)			Live expectancy at birth			Life expectancy at age 65		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Bulgaria	1,57	1,49	1,51	73,4	73,5	73,9	15,5	15,4	15,8
Czech Republic	1,49	1,49	1,42	76,6	76,9	77,2	17,2	17,4	17,6
Estonia	1,62	1,63	1,51	74,5	75,2	75,7	17,1	17,3	17,9
Lithuania	1,55	1,55	1,76	72,5	72,8	73,1	16,4	16,4	17
Latvia	1,31	1,17	1,34	72,8	73,1	73,4	16	16,3	16,6
Hungary	1,32	1,25	1,23	73,8	74,1	74,5	16,4	16,5	16,6
Poland	1,4	1,38	1,3	75,3	75,8	76,2	17,3	17,6	17,9
Romania	1,38	1,33	1,25	73,3	73,5	74,3	15,8	15,8	16,1
Slovakia	1,41	1,4	1,45	73,7	75	75,5	16,3	16,3	16,8
Slovenia	1,53	1,57	1,56	78,5	79	79,4	18,8	19,2	19,3

Source: Eurostat data (2 i 3)

Over the last few decades in all the European countries the decision of marriage and having children was postponed to a later age. In Central and Eastern Europe the average age of women giving birth to their first child is growing as well. At the same time, we can observe a certain differentiation in the EU8+2; in 2009 in Slovenia a woman was giving birth to her first child at the age of 28 and in Latvia, Lithuania, Bulgaria and Romania at 25 years of age or less (see the figure below).

Figure 1.

Average age of women having their first child in 2009.

Source: OECD Family Data Base

Even though there is no proof that putting off the decision of having the first baby to a later age results in limiting the number of children (Kuronen (ed.) 2010), in the EU8+2 countries such a negative scenario may come true. We can also presume that the following births will be deferred postponed to a later stage of women's life but there is no unambiguous evidence of that either. Meanwhile, it is worthwhile to put special emphasis on the level of economic uncertainty that accompanies individuals and families in the CEE region. This uncertainty may be considered as one of the factors refraining individuals from starting a family or having more children. The decrease of population of the region is a real threat that is connected on the one hand with

the negative population growth ratio (more deaths than births) and on the other hand with the emigration of young people and the lack of immigration that could help to mitigate the negative effect of demographic changes. According to the Eurostat prognostics, in 2050 the population of Bulgaria, Latvia, Lithuania and Romania will be over 20% smaller than now. In Poland and Slovakia it will be diminished by about 18% and in Hungary and the Czech Republic by 10%. (Eurostat Newsrelease 119/2008).

„Taking into consideration the outflow of citizens from the new EU member countries in the period before and after the accession, the most striking is the situation of Romania that lost over 9% of its population as a result of emigration to the EU15 between 1998–2009.”

Taking into consideration the outflow of citizens from the new EU member countries in the period before and after the accession, the most striking is the situation of Romania that lost over 9% of its population as a result of emigration to the EU15 between 1998-2009 (Fic et al. 2011, 22). Also in Poland and in the Baltics the emigration became a very important factor of total population decline. According to the general census of 2011, the number of Polish citizens staying abroad for over a year (so-called residents of foreign countries) amounted to 1,5 million. Comparing the Lithuanian statistics to those of the countries receiving the immigrants, it safe to assume that the decrease of Lithuanian population resulting from emigration amounts even up to 700 thousands in comparison to the numbers observed in the census from 2001, and the Latvian Central Office of Statistics indicates that over the last 12 years the population of Latvia decreased by 320 thousands in comparison to the year 2000 (Iglička 2012).

Very negative for the demographic security of Lithuania and Poland is the fact that, contrary to the emigration from the period before the crisis of 2008, the migrants started to migrate with whole families. This phenomenon will have enormous consequences for the functioning of the state in the long term: first, the negative birth rate and the total migration. First, the negative birth rate and the current total migration balance accelerate the process of ageing of societies and the rise of number of retirees puts a pressure on national budgets because of increased pensions spending (Iglička 2012). Most of the migrants from the new EU members decide to leave their countries in order to work abroad. Therefore, it comes with no surprise that over 80% of migrants are in productive age. For comparison, in the whole EU people in productive age account for 65% of population (Fic et al. 2011, 23). Thus, taking into account the impact on the age structure of national populations, the consequences of migration are positive for the EU15 countries while they have negative effect in the new member states.

The enormous growth of the workforce flows, connected to the enlargement of the EU (almost 99% of the flows between the new and old member states go from the EU8+2 in the direction of the EU15). Notwithstanding the transition periods in the access to the labor markets for the new member states that were put in place by most of the EU15 countries, the number of the EU8 citizens residing in the “old” EU countries, grew from 1,6 million in 2003 to 4,8 in 2009 (Fic et al. 2011, 20). Interesting are also the differences in the directions of migration from the EU countries that joined the Union in 2004 and 2007. The EU8 citizens choose the Central and Western-European countries while the EU2 citizens prefer countries of the south of Europe.

It is worthwhile to give a special attention to the influence of the economic crisis on the re-emigration of the EU8+2 citizens, as the crisis hit strongly the branches of economy where immigrants often find employment such as industry, construction and tourism. It turns out that though immigrants felt the consequences of the recession stronger than the rest of the society they did not start to return to their home-countries in masses. They chose a strategy to wait out the crisis, and it seems that at the moment we are witnessing rather a freeze of migration flows (emigration as well as re-emigration) than an increase of returns (Barcevicius et al. 2012).

Finally, it is also important to highlight the importance of social policy as a factor influencing migrations which, as mentioned before, are tightly connected to the population decline in the region. Up until now, researchers and analysts were focusing mainly on how the welfare system of receiving countries is connected with the migration inflow and the professional profile of migrants. The analysis of differences in dependency on social assistance between the representatives of the receiving society and the migrants was another subject of focus. Meanwhile, much less attention was focused on the analysis of the welfare system of emigration countries as a factor shaping international flows of people. An analysis of eight countries of the EU8 proves that a differentiated system of social security is connected with different results when it comes to migrations (Kurekova 2011). The social safety system is

„An analysis of eight countries of the EU8 proves that a differentiated system of social security is connected with different results when it comes to migrations.“

a source of income for individuals in either a direct or indirect way, it conditions the quality of life, widens the specter of choices and provides security in case of risk. Thus, we can view migration as a way of achieving an adequate level of life. That is also possible to achieve through the support from the country of origin, if the state implements suitable policies. In other words, migrants treat migration as means to counter the insecurity on the labor market. Migration replaces the system of social security that can be offered by the state through its policy and public services, protecting the citizen from different kinds of social risks, such as inability to work for health reasons, loss of work or trouble entering the labor market, maternity, old age or death of a breadwinner. At the same time, in cases where the receiving state is limiting the access to the social security system for the migrants it favors temporary migration with attachment to some elements of the national security system of the “sending” countries, especially when it comes to public services (Kurekova 2011).

Potentially, immigration could provide a partial solution to the negative demographic trends in Central and Eastern Europe. Meanwhile, the migration policies implemented in the region do not favor settlement of migrants. After 1989 immigrants appeared in the analyzed region, but in much lower numbers than in Western Europe and their stay is most often connected with seasonal work, frequently in the grey zone, and not with settlement. Most of immigrant in these countries belong to a similar *Kulturkreis*, which makes them in a way “invisible” for the government as well as for the rest of the society. “Visible” minorities, like relatively small, counting several dozen thousand. Asian minorities from Vietnam, China or India are trying to fit into the local landscape, filling niches in the labor market, offering service, mainly in gastronomy and commerce (Iglićka 2012).

Negative demographic changes touch all the countries of Central and Eastern Europe. Their consequences in the future will translate not only on the everyday life of individuals but also on the geopolitical and economic position of the region. This is why demographical changes are more and more often a subject of discussions related to particular countries and the region as whole.

Bibliography

1. E. Barcevičius, K. Iglicka , D. Repečkaitė, D. Žvalionytė 2012, Labour mobility within the EU: The impact of return migration, Dublin/Bruksela: Eurofound
2. Eurostat (1) online data code: demo_pjanind
3. Eurostat (2) online data code: demo_frate
4. Eurostat (3) online data code: demo_mlexpec
5. Eurostat Newsrelease 119/2008 - 26 August 2008
6. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_mlexpec&lang=en
7. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-26082008-AP/EN/3-26082008-AP-EN.PDF
8. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Population_structure_and_ageing
9. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Total_fertility_rate,_1960-2009_%28live_births_per_woman%29.png&filetimestamp=20111130165651
10. http://web.natur.cuni.cz/geografie/vzgr/monografie/evolution/evolution_rychtarikova.pdf
11. <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/43/en/1/EF1243EN.pdf>
12. <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/imi-working-papers/wp-11-46-the-role-of-welfare-systems-in-affecting-out-migration>
13. http://www.niesr.ac.uk/pdf/050811_152043.pdf
14. J. Rychtaříková 2008, Different risk of population aging: EU old and new members, w *Evolution of Geographical systems and risk processes in the global context*, Prague: Charles University in Prague, p.101-109

15. K. Iglicka 2012 , *Central Europe dying out?*, w: "Aspen Review Central Europe", listopad 2012, Praga: Aspen Institute Prague (w przygotowaniu)
16. L. Kureková 2011, *The role of welfare systems in affecting out-migration. The case of Central and Eastern Europe*, IMI Working Papers Series 2011, No. 46 Oxford: University of Oxford
17. M. Kuronen (ed.) 2010, *Research on Families and Family policies in Europe State of the Art Final Report*, Family Research Centre, University of Jyväskylä
18. OECD Family Data Base: Mean age of woman at the birth of the first child 2009
<http://www.oecd.org/social/familiesandchildren/oecdfamilydatabase.htm>
19. T. Fic, D. Holland, P. Paluchowski, A. Rincon-Aznar i L. Stokes 2011, *LABOUR MOBILITY WITHIN THE EU – THE IMPACT OF ENLARGMENT AND TRANSITIONAL ARRANGEMENTS*, NIESR Discussion Paper No. 379, : Londyn: National Institute of Economic and Social Research
20. www.familyplatform.eu/en/doc/247/WP1_Final_Report.pdf

CSM jest fundacją - niezależnym, pozarządowym ośrodkiem analitycznym zajmującym się polską polityką zagraniczną i najważniejszymi problemami polityki międzynarodowej. CSM realizuje własne projekty badawcze, przygotowuje raporty i analizy oraz uczestniczy w międzynarodowych projektach we współpracy z podobnymi instytucjami w wielu krajach. Działalność CSM ma charakter badawczy i edukacyjny. Od momentu powstania Centrum w 1996 r. udało się zbudować wpływowe forum dla debaty nad polityką zagraniczną z udziałem polityków, dyplomatów, pracowników administracji publicznej, przedsiębiorców, dziennikarzy, studentów oraz przedstawicieli wielu innych organizacji pozarządowych.

Fundacja Konrada Adenauera jest niemiecką fundacją polityczną. Jej głównym celem jest edukacja polityczna na rzecz pokoju, wolności i sprawiedliwości. Szczególne znaczenie ma wspieranie jedności europejskiej i zacieśnianie stosunków transatlantyckich. Fundacja jest reprezentowana niemal na całym świecie, ma blisko 60 zagranicznych przedstawicielstw, a swoje projekty realizuje w ponad stu dwudziestu krajach.

W Polsce Fundacja Adenauera, jako pierwsza z niemieckich fundacji politycznych, otworzyła swoje biuro 10 listopada 1989 roku, w dwa miesiące po utworzeniu rządu Tadeusza Mazowieckiego. Był to wyraz uznania dla wieloletniej walki Polaków o wolność, demokrację i prawa człowieka w całej Europie. Działalność Fundacji w Polsce koncentruje się głównie na rozwoju dobrych stosunków między Polską a Niemcami i wspieraniu społeczeństwa obywatelskiego. Nie bez znaczenia jest też dialog na temat światowego bezpieczeństwa, wartości, jak również roli Kościoła Katolickiego w zjednoczonej Europie.

PARTNER

CEED Institute jest nowym think-tankiem, który powstał aby kontynuować misję CEED Initiative, powołanej podczas II Europejskiego Kongresu Gospodarczego 31 maja 2010r. w Katowicach. Celem Instytutu jest promocja osiągnięć i potencjału gospodarczego państw Europy Środkowej i Wschodniej. Naszą ambicją jest wspieranie inicjatyw gospodarczych oraz dyskusji na temat niezbędnych, reform i innowacji szczególnie w okresie kryzysu. Celem Instytutu CEED jest upowszechnianie idei oraz projektów dążących do podniesienia efektywności oraz konkurencyjności regionu CEE.

CENTRUM STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH
CENTER FOR INTERNATIONAL RELATIONS

The CIR is an independent, non-governmental think-tank, dedicated to the study of international relations and those foreign policy issues, which are of crucial importance to Poland, Europe and transatlantic relations. CIR carries out its own research projects, prepares reports and analyses and participates in international projects in cooperation with similar institutions in several countries. The center's activities are analytical and educational in character. Since it was founded in 1996, the CIR has become an influential forum for foreign policy analysis and debate, involving leading politicians, diplomats, civil servants, local government officials, businessmen, journalists, students and representatives of other NGOs.

Konrad
Adenauer
Stiftung

Konrad Adenauer Foundation is a German political foundation. Its main goal is to spread political education for peace, freedom and justice, support for the European unity and strengthening of transatlantic relations are also of great significance. The Foundation is represented world-wide with almost 60 foreign offices and projects realized in 120 countries.

In Poland, the Konrad Adenauer Foundation has opened its office as the first of German foundations, on 10 November 1989, only two month after the Mazowiecki government had been formed. It was a gesture of recognition towards the long-standing Polish fight for freedom, democracy and human rights in the whole Europe. Activity of the Foundation in Poland focuses mainly on developing good relations between Poland and Germany and on support for civil society. Dialogue on the international security, values and the role of the Catholic Church is also of great importance.

Partner

The CEED Institute is a new think-tank that was created to continue the mission of the CEED Initiative, which was set up during the second European Economic Congress on 31st May 2010 in Katowice. Its aim is to promote the achievements and economic potential of Central and Eastern European countries. Our ambition is to support business initiatives and discussions on the necessary reforms and innovation especially during the time of crisis. The objective of the CEED Institute is the dissemination of ideas and projects aiming to improve the efficiency and competitiveness of the CEE region.

Redakcja: Eliza Głowacka-Szprot

Zespół redakcyjny: Anna Dzieszowska, Michał Olewnik, Jędrzej Trojanowski

Kontakt: Eliza Głowacka-Szprot

Centrum Stosunków Międzynarodowych

ul. Emilii Plater 25

00-688 Warszawa

e-mail: glowacka@csm.org.pl

© Centrum Stosunków Międzynarodowych,

Fundacja Konrada Adenauera

Opinie wyrażane w Biuletynie Europy Środkowej i Wschodniej – Puls Regionu są osobistym stanowiskiem autora danej analizy.

Wszelkie prawa zastrzeżone

Centrum Stosunków Międzynarodowych

ul. Emilii Plater 25

00-688 WARSZAWA

